

СЪВЕТСКИ ЛИТЕРАТУРОВЕДИ ПРЕД „ЛИТЕРАТУРНА МИСЪЛ“

1. ЖИВОТ — ПИСАТЕЛ — КНИГА

(В творческата лаборатория на Виталий Озеров)

Винаги когато идвам в Москва, след като се ориентирам какви книги са излезли, какво ново има по театрите, бързам, така да се каже, да сверя часовника си с някои от авторитетните представители на съветската критика. А когато посещавам редакцията на сп. „Вопросы литературы“, изпитвам усещането, че се намирам в центъра на съветската литературна мисъл, в средището, откъдето се следи и изследва световният литературен процес, в това число и нашият. Това е списание, на което в последно време сътрудничат всички изтъкнати световни теоретици, критици и историци на литературата.

Идвал съм тук още когато редакцията се помещаваше на два етажа в малка сграда на улица „Пушечная“, зад „Детмаг“. Сега тя притежава почти цял етаж от грамадно здание недалеч от „Пушкинския площад“. В просторната зала и в коридорите се уреждат изложби на дружески шаржове или екслибриси. Присъствувал съм и на редакционни заседания в старата и в новата сграда, имал съм възможност да вляза в курса на някои дискусии, а най-често се е случвало да обменяме информация от взаимен интерес.

Този път ми се удава да побеседвам с главния редактор на сп. „Вопросы литературы“ Виталий Озеров, секретар на Съюза на съветските писатели. Предлагам му да съсредоточим разговора върху неговите две книги „Тревоги мира и сърдце писателя“ (1973) и „Коммунист наших дней в жизни и в литературе“ (1976). И двете са издържани в духа на документалния жанр, който напоследък придоби особена популярност и си спечели читателското признание. Това не е чиста литературна критика в професионалния смисъл на думата. Разказват се спомени за лични срещи и преживелици, вплитат се публицистични отстъпления, документират се любопитни подробности от участието на съветските писатели в международния културен живот. Но като се обглеждат в художествено-публицистична форма процесите и явленията, никога не се забравя за строгия и висок идейно-естетически критерий спрямо художествените ценности и гражданското поведение на писателите. Не напразно едната книга носи подзаглавие „Очерки за международния литературен живот“, а другата: „Литературно-критически и публицистични очерки“. В тях покрай описваните или маркирани факти и събития изпква особено зримо и образът на автора — солидно ерудиран критик, неотстъпчив, но добронамерен, всестранно подготвен и извънредно контактен. И едновременно с това — необикновено скромнен. Без да натрапва присъствието си, той ни приближава съвсем близо до редица видни и не съвсем

видни представители на различни национални литератури, като понякога в една единствена среща проличава характерът на един или друг творец.

Много може да се разказва за таланта на Виталий Озеров да контактува с толкова различни писатели от цял свят, както и за високото професионално майсторство, с което са изпълнени неговите очерки. Но мисля, че най-добре може да представи книгата си сам авторът, и затова го помолвам да разтълкува заглавието и разкрие какви намерения са го ръководили.

— Струва ми се, че заглавието „Тревогите на света и сърцето на писателя“ изразява характера на съвременния живот на писателите от всички краища на планетата. Прогресивната книга развива съзнанието, буди хората, повдига ги на борба за социален напредък. В тази книга се разказва за множество съвместни дела на съветските, българските, унгарските, полските и други писатели в техните взаимоотношения с писатели от други страни. Разглеждат се и техни книги, които играят определена роля в съвременния обществен и литературен живот. За какво се пише една книга? Преди всичко другата книга е възможност да се разкаже за новия социалистически начин на живот.

— Бихте ли се конкретизирали? Как трябва да се схваща това изискване към писателя и критика?

— Мога да Ви разкажа един епизод, който ми се струва твърде характерен в това отношение.

— Предчувствувам, че ще бъде нещо любопитно. . .

— Преди десетина години в Узбекистан се състоя поредна среща на писатели от различни страни, в това число и от Азия и Африка. Сред нашите гости имаше поети и прозаници и от страни с все още беден литературен живот. Беше дошъл и един поет, представител на едно източно кралство. Той бе поет и едновременно министър — министър на своя крал. Всички се държаха съвсем просто и демократично, а той — не! Той изискваше особено внимание. Всички например пътувахме с автобус и се разговаряхме, а той изискваше лека кола за себе си, и то от по-висока класа; ние нощувахме в колхозните градини на открито, защото беше много топло, а той пътуваше до районния център, където отседнаше в луксозен хотел. Наистина, налагаше му се да пътува доста дълго, защото наблизо нямаше луксозни хотели. Това не бе особено изгодно, но какво да се прави — министър! Всички общуваха свободно с колхозниците, наблюдаваха живота на колхоза-милионер, само нашият гост нищо не си записваше, не задаваше въпроси, не се изказваше. Дори някои от гостите започнаха да ни питат раздражено: „За какво сте го поканили този?“ Ние им отговоряхме, че пишем добри и прогресивни стихове, а останалото не е толкова важно; ще видим какво ще напише за нас. Когато всички си заминаха, започнахме да чакаме какви отзиви, стихове, поеми или разкази ще се появят. Всеки написа по нещо. Само от кралския министър дълго нямаше никаква вест. А се оказа, че той действително се е откликнал. Но какво написал? Наистина, не написал поема или повест, но всичко онова, което той видял в забележителния узбекски колхоз, му направило такова удивително впечатление, че той написал докладна записка до своя крал: предлагал да се създадат колхози в кралството! Не зная прието ли е това предложение или е отхвърлено, мисля, че кралството все още не е съзряло за тази идея, но самият факт, получен от непосредствения живот, е извънредно характерен.

— Личи си, че това е предложение на поет!

— Това е проява на прогресивен човек, малко наивен за онази страна. Но този факт достатъчно красноречиво показва какво означава колхозният живот, колко привлекателен е социалистическият начин на производство. Доказва превъзходството на нашата система.

— Как виждате, Виталий Михайлович, ролята на литературата в съвременния живот? Може ли да се каже, че тя днес успешно се съревновава с науката? Говори се, че една книга в миналия век е могла да преобръща съдби, а в наше време?

— Привел съм множество епизоди и по този въпрос. Ето Ви един от тях. Той се е случил във Виетнам по времето на борбата срещу колонизаторите. Когато бях там, другарите ми разказаха за една необикновена военна операция. Тя е свързана с една книга. В партизанските отряди, както е известно, време за четене няма, но така или иначе там те преписали на ръка романа „Разораната целина“ от М. Шолохов. И вечер, на светлината на огъня, събрани в кръг, партизаните — бойци и патриоти — четели на глас романа. Но след един неуспешен бой окупаторите се докопали до някои документи, в това число и до книгата на Шолохов. Същата нощ в отряда се състоял митинг. Бойците се събрали и взели решение: да се освободи от вражески плен „Разораната целина“! Това било дръзка, смела, отчаяна операция. Тя завършила с победа. Въпреки жертвите вражеското съединение било разбито и била освободена книгата, която била така необходима на партизаните.

— Виталий Михайлович, виждам, че Вашите маршрути са Ви отвеждали не само във воюващ Виетнам, но и в много други страни и континенти, а сред тях и България. На българските си впечатления сте отделили цяла глава в книгата. След всичко, което сте написали и преживели у нас, бихте ли споделили как „световните тревоги“ се отразяват в сърцето на българските писатели?

— Наред с редица малки епизоди в книгата си възпроизвеждам пет срещи с крупни български писатели, с които ни свързва съвместна съдба. През 1972 г. Людмил Стоянов ми разказа как в годините на реакцията са го нападнали на ул. „Раковска“ трима офицери, как са го ударили с желязо по главата, той паднал на земята в безсъзнание и само случайни хора го спасили. А след няколко дни московският в. „Правда“ публикувал съобщение за нападението над Людмил Стоянов. На VII конгрес на Коминтерна Г. Димитров заявил, че фашизмът е започнал да напада българската интелигенция. . . Включил съм и разказа на Г. Караславов за един удивителен случай. Той е бил гост на почти всички наши писателски конгреси с изключение на първия. Но известно е, че през 1934 г. българските писатели не са могли да изпратят свои представители на нашия първи писателски конгрес. И изведнъж, съвършено неочаквано на улицата на Г. Караславов тайно му предложили да купи стенограмите на конгреса. По някакъв начин тази дебела книга попаднала в София и той я купил, въпреки че му поискали фантастична цена — 250 тогавашни лева. Той я взел, чел я и, както ми разказа, най-силно го поразил докладът на М. Горки. Двама герои станали герои на неговия живот: двама Павела — Павел Власов от „Майка“ на Горки и Павел Корчагин от „Как се каляваше стоманата“ на Островски. . . Ето такива наблюдения и срещи, такова съучастие в съдбите на света съставлява съдържанието на моята книга. „Тревогите на света“ преминават през сърцето на всеки истински писател, където и да се намира той. И днес борбата за мир се превърна в задача от огромна важност за нас. Писателите от СССР, България и другите социалистически страни предприемат нови големи акции, за да се обединят всички хора с добра воля, да прогърми писателското слово в защита на мира, за разведряване на международното напрежение, за културно сътрудничество между народите.

На същите благородни цели служи и книгата „Комунизмът от нашите дни в живота и в литературата“ на Виталий Озеров. От неговия собствен разказ можем да си съставим, макар и бегла представа за маниера, в който той пише. Критикът изследва не само влиянието на живота върху литературата, но и влиянието на литературата върху живота. Напипва, така да се каже, обратната

връзка, пише с дълбоко познаване не само на литературните произведения, но и на самата действителност, която ги е породила. Затова стилът му е четивен, увлекателен, повествователен, бих казал, дори художествен.

Единадесетте глави, от които е съставена книгата, са истинска енциклопедия на образите на комуниста в съветската литература от нейното основаване досега във всички жанрове — проза, поезия, драматургия, публицистика. Това е една изключително трудна материя, защото е известно, че положителният герой е най-труден за осъществяване, изисква най-голямо творческо вдъхновение и напрежение, пълно съсредоточаване и откривателство.

Когато четем тази книга и си припомним заглавията не само на шедьоврите на съветската литература, но и на книги от текущия процес, с които сме израсли, ние виждаме колко много дължим на съветските писатели за собственото си формиране като личности. Виталий Озеров е събрал огромен материал за положителния герой, гражданина на нашия век, комуниста и за неговото въздействие в художествената литература. И ми се струва, че много от наблюденията, характеристиките и изводите на критика важат и за нас. Теоретическите обобщения имат пряко отношение и към българската литература, затова навярно нашите издателства ще се заинтересуват от тези две книги.

Бих искал да попитам накрая Виталий Михайлович над какво възнамерява да работи? Мисли ли да продължи тези свои изследвания?

— Да, наистина, иска ми се да продължа да пиша точно такъв тип критика и публицистика, за който живот, писател и книга съставляват едно цяло. Вече завърших работата си над книга, която съм озаглавил със стих на Маяковски: „От революцията мобилизирана и призована“. В дадения случай става дума за нашата съветска литература, която се роди през Октомври и се превърна в своеобразен художествен летопис на социалистическото и комунистическото строителство, на борбата против фашизма, на усилията за формирането на новия човек. В публицистична форма проследявам как се е развивала нашата литература, отразявайки живота и въздействайки му от своя страна. Ролята на литературата в нашия обществен живот е огромна. Тя стана част от нашето общопартийно дело, както предказа Ленин, стана част от общонародното, общодържавно дело. Без нея е немислим животът на всеки човек. В новата си книга проследявам ролята на съветската литература през 60-годишното ѝ съществуване. Занимава ме както съветската литературна класика, така и литературната съвременност. Пиша и за успехите, и за трудностите. Не мисля да представям някаква картина на непрекъснати победи, не! Има неудачни книги, съществуват и писателски грешки и пропуски. Но за да се работи по-добре утре, трябва критично да се отнасяме към създаваното днес. В книгата ми ще присъства неизменно и българската тема, както досега.

— Това за нас е интересно, разкажете нещо малко по-подробно, ако обичате.

— Само един пример ще приведа, не е възможно да се разкаже за всичко. Навсякъде, по всички краища на Съветския съюз можете да чуете само добри думи за българските приятели, можете да срещнете реални свидетелства на връзките, които ни съединяват. Когато разглеждам книгите на известния съветски писател Борис Василиев „А утрините тук са тихи“. . . и „Неозначен в спящите“, не мога да не помена, че той сега завършва книга за 100-годишнината Освобождението на България.

— Става излишно да Ви задавам традиционния въпрос за Вашето отношение към България — Вашите чувства към нашата страна са намерили конкретен, „материален“ израз във Вашите книги. Виждам, че българската тема не е епизод във Вашето творчество, тя постоянно Ви занимава.

— Това наистина е така. Ето, ние наскоро се завърнахме от Молдавия. У нас в различни републики постоянно се провеждат дни на съветската лите-

ратура. При едно такова посещение в Кишинев разгледах камбанарията, съхранила спомена за бригадата от българи-доброволци, взели участие в освобождението на Молдавия. В града има и „Българска улица“. Там се срещнах с един от реалните герои на моята книга „Комунизмът от наши дни в живота и литературата“. В Чивишлийският район (където се ражда хубаво грозде, както у вас) в един колхоз се срещнахме с много интересни и работливи хора. Всички членове на колхоза бяха молдовани. А председателят им — българин! Запознах ни с него, той е комунист, работи прекрасно, направил е колхоза процъфтяващ. Той ни разказа как си представя задълженията на ръководителя, който трябва да организира хората, да върви напред, да ги увлича. Той е твърде весел човек, обича да се шегува, да иронизира. А бяха трудни дни. Валеше дъжд, прехвърчаше сняг, гроздето още не беше напълно обрано, но всички работеха бодро и енергично въпреки тежките природни условия. Ние го запитахме: „Как в тази трудна ситуация сте запазили чувство за хумор?“ А той този път сериозно каза: „Та нали без чувство за хумор и без добро отношение към хората комунизмът не би могъл да ръководи!“ Така се изрази българският комунист, но това би могъл да потвърди и всеки друг комунист от която и да е наша страна. Комунист — това означава и принадлежност към партията, и призвание. При всички случаи това е човек, увлечен от великата цел — строителството на комунизма. И тъкмо за такъв род хора пишат сега съветските писатели, като се стараят по-задълбочено да разкрият техния духовен облик, да разкажат за „тайната“ на тяхното въздействие върху всички окръжаващи, за уменията да се увличат хората, да се повеждат към сътворяването на големи и важни дела. За книги, в които такива образи са централни, съм се опитал да разкажа в новата си работа. Разсъждавам и за книги, в които тези образи са схематични и слаби. На нас ни е жизнено необходимо съветската литература да бъде още по-ярка, съвършена и високохудожествена, за да може да въздействува. Към това ни призовава XXV конгрес на партията. Той въодушеви и мобилизира литературата за нови дела. Ние се радваме на високата оценка, която получи литературата и изкуството на XXV конгрес на КПСС, и считаме за свой дълг да отговорим на тази висока оценка с нови книги — дълбоко партийни и високохудожествени.

— Позволете ми да Ви поблагодаря, Виталий Михайлович, че въпреки огромната си заетост като критик и общественик отделихте време, за да побеседваме по тези толкова важни и общи въпроси на нашата литературна интеграция. Ще очакваме новата Ви книга с интерес, защото тя без съмнение ще бъде отново пример, как критиката излиза вече от кабинетите и навлиза свободно и равноправно в живота, в предните позиции на социалистическото преизграждане.

2. КРИТИКАТА КАТО ЛИТЕРАТУРА

(Борис Бурсов за методологията на критика)

Името на ленинградския професор Борис Бурсов стана известно у нас от книгата му „Романът „Майка“ на Горки и въпросите на социалистическия реализъм“ (1955), която беше преведена и на български език. Задълбоченият метод на изследователя, съчетаващ принципите на историзма с теоретическите извлечения и преосмисляне на литературните явления и процеси, породиха интерес и към другите трудове на Бурсов, посветени на руската класика. Книгите му „Въпроси на реализма в естетиката на революционните демократи“ (1953), „Руските революционни демократи за положителния герой“ (1953), „Майсторството на Чернишевски като критик“ (1956), „Лев Толстой — идейни търсения и творчески метод“ (1960) и др. го представят като един от най-добрите познавачи на руската класика, направил много за осветляване на прогресивните ѝ традиции.

В последно време Борис Бурсов продължи своята работа над проблеми из творчеството на Толстой и Достоевски, на Белински и Чернишевски, на Пушкин и Гогол, но в собствения му метод на литературовед се забелязаха някои значителни изменения. Започнаха да го занимават художествено-творческите проблеми на самата литературна критика. И се появиха такива негови творби като „Критиката като литература“ и „Литературоведът като писател“, чиито заглавия вече насочват към една нова и интересна проблематика, разглеждаща литературната критика като вид литература, като изкуство. Дори книгата си „Личността на Достоевски“ той определя като „роман-изследване“. Младият белетрист А. Битов пояснява: „Трудно е иначе да се определи този жанр: това не е тясно специално изследване, достъпно само на специалист, не е и популярна работа с понижаване на умствения ценз заради читателя, не е и историческа белетристика. Това е самото онова изначално упование на художественото слово, което в руската критика има най-отдавнашна и най-славна традиция.“ А най-новата книга на литературоведа носи заглавие „Критиката като литература“ и се обляга не само на миналото, но и на днешното състояние на критическия фронт, взет в цялото му многообразие и пъстрота.

Когато ми се удава възможност да побеседвам с проф. д-р Борис Бурсов, просто не знам как да съсредоточа разговора върху една-две теми — неговата колосална ерудиция постоянно провокира моето любопитство. Но знам, че времето му е ограничено, а това не може да не се отрази на неговите спонтанни импровизации — те в същност могат да ни приближат най-добре до личността на литературоведа (останалото е в неговите книги). И обратно на създадената практика го питам още в началото над какво работи. Целта ми е да го накарам да ме въведе в атмосферата на сегашните си занимания, по-слабо да засегнем вече изследваното и установеното, ако изобщо е възможно да се тегли такова разграничение.

— Сега работя над книга за Пушкин — отговаря Б. Бурсов. — Тя ще се казва „Съдбата на Пушкин“. Първата ѝ част бе публикувана в сп. „Звезда“ (1975, кн. 6) по случай 150-годишнината от рождението на писателя. А втората излезе в кн. 12 на същото списание и бе свързана с две юбилейни дати в моя живот: моята 70-годишнина и 40 години от първата ми публикация в „Звезда“.

— Печатали ли сте нещо преди това?

— Това бе моята първа статия, тя излезе през ноември 1935 г. Беше посветена на творчеството на Лев Толстой. По-късно написах няколко книги за Толстой, а също и за великите критици Белински, Чернишевски, Добролюбов, работил съм и върху наследството на Плеханов. Но мой главен герой за дълго време си оставаше Лев Николаевич Толстой. Написал съм три книги за него: „Лев Толстой през 1847—1862 г.“ (това са годините, когато той встъпва в литературата, създава първите си произведения и стига до „Война и мир“), после написах книгата „Лев Толстой и руският роман“ и специално за студентите „Семинар по Толстой“ с разработка на биографията му и пр.

— Борис Иванович, Вие сте писали за руските критици и сам участвувате в съвременния литературен процес. Кажете, ако обичате, как виждате ролята на критиката днес?

— Наистина съм се занимавал твърде продължително с тези въпроси и те намериха израз в книгата ми „Критиката като литература“. Написах тази книга, защото ми се струва, че нашата литературна критика не задоволява изискванията, които предявява към нея нашето ново време. Изобщо на критиката винаги е бил свойствен един недостатък — тя е съдила за литературата, бих казал, някак отстрани. А всеки голям писател е и критик. Той не само осмисля своето творчество, но и често излиза с разсъждения за други писатели. Статиите на писателя са твърде поучителни, защото в тях обикновено откриваме дълбоко раз-

бирани на законите на изкуството. Критикът се различава от писателя по много свои особености. Но ми се струва, че в тази област критикът е много по-отговорен пред обществото от писателя.

— Писателят може да си остане изцяло в кръга на личните симпатии и пристрастия, а от критика се изисква обективност във възпроизвеждане на литературния процес и особено в категоризацията на художествените ценности.

— Критикът е посредник между писателя и читателя и той трябва да усеща времето, което преживява литературата. Той е духовен елемент от взаимодействието писател — читател.

— И не само е посредник, но дори и съдия.

— И съдия, и учител. Но често дори видни критици не притежават качеството, за което говоря — да се разбираат законите на изкуството, законите на литературното творчество, структурата на самия писател, да се усещат начините, по които се заражда литературното произведение. Критиците обикновено разглеждат произведенията. Но тези произведения са създадени от автори. И колкото по-добре бъде разбран творецът, толкова по-задълбочено ще се навлезе и в неговото произведение.

— Доколкото разбирам, Вие искате да кажете, че критикът е длъжен да улавя не само общите закономерности на изкуството, но и конкретните особености на творческата личност?

— Да, Вие сте ме разбрали правилно.

— ... Чел съм статията, която отпечатахте във в. „Литературная Россия“. Там Вие поддържате възгледа, че критиката е литература. Буквално ли трябва да се схваща това?

— Критиката е литература, накратко казано, тъй като пред критика стои задачата да възпроизведе образа на писателя, да проникне в неговия духовен свят, в психологията му, в най-разнообразните му интереси, в съчетанието на най-противоречивите му качества. Следователно той може да достигне до този резултат само ако бъде и той самият писател, ако бъде литератор, макар и от особен вид, естествено не такъв, какъвто е, да речем, романистът. Според мен един от главните неуспехи на критиката се дължи на нейното отдалечение от литературата. Необходимо е критиката така да се сближи с литературата, че да приеме и някои от качества на литературното произведение, без, разбира се, да изневери на своята основна природа.

— Бихте ли определили задачите на така очертан вид критическа дейност?

— Първа задача на критика — пише ли той за съвременна литература или за писатели от миналото — е да възсъздаде панорамата на литературното движение така, че образът на писателя да не съществува самостоятелно, а да бъде част от тази панорама на развитието. Критикът трябва да има възприятия и от съвременната, и от класическата литература, трябва да притежава устройство за тяхното правилно оценяване. Ръководейки се от този принцип, след като написах книгата си за Толстой, аз се заех и написах статия за един от нашите забележителни писатели, отишъл си внезапно неотдавна — Василий Макарович Шукшин. Тази статия получи добър резонанс, защото се опитах да докажа, че Шукшин е писател, който остро чувства духовните потребности на нашето време и в този смисъл продължи големите традиции на Толстой, Достоевски, Гогол и Чехов.

— Борис Иванович, на мен ми е особено приятно да констатирам пълното единомислие между нас, когато разговаряме сега за задачите и методологията на литературната критика. В продължение на дълги години българското литературознание се е занимавало с тези проблеми. Лично аз, когато съм писал на тези теми, често съм използвал цитати и постановки от Ваши работи. Затова не е чудно, че ние достигаем и до общи заключения, да речем, за критиката

като литература, за критика като художник, като творец, като писател. Но тук обикновено се отправят такива възражения: как така критиката ще бъде изкуство, когато тя си е наука? Някои са убедени, че критиката е строга, положителна и дори точна наука, свързват я и с математиката и кибернетиката. . .

— Едното не противоречи на другото. Критикът трябва да бъде професионалист от най-висша класа. Той трябва да бъде текстолог — да познава ръкописите на писателя, да изучава черновите редакции и варианти на неговите произведения, за да може да проникне в творческата му лаборатория. Той трябва да бъде високообразован, да познава какво са писали преди него на тази тема и да оформи свое собствено гледище. Писателят невинаги съзнава онова, което създава, а критикът трябва съзнателно да анатомира неговото произведение.

— И по това той се отличава от писателя, заел се с критика.

— Да, ако вземем, от една страна, такива писатели като Шукшин, Гогол, Толстой, а, от друга страна, такива критици като Белински, Чернишевски, Добролюбов, Аполон Григориевич и ги сравним, ще открием съществена разлика между статиите на писателите и статиите на критиците — разлика методологическа преди всичко.

— Това са общи проблеми, над които работят и българските, и съветските литературоведи и критици. Затова не е случайно, че в епохата на нашата духовна интеграция ние откриваме такова съвпадение на възгледи и насоки. Но ми се иска да Ви попитам: Борис Иванович, Вие често сте идвали в България. Какви са Вашите впечатления от нашата страна и от работите на колегите Ви по перо?

— За съжаление, не съм идвал толкова често в България. . .

— Не сте идвали често? Тогава навярно това впечатление е създадено у мен от Вашите книги и статии, които сме чели. . .

— . . . За 10 години съм бил в България само три пъти, а това е малко. Само последния път прекарах по-продължително време в България: един месец в Хисаря, после в София, посетих и други градове. Мисля си за всичко, което съм видял у вас, за ползата от посещението ми в тази забележителна страна, виждам в нея много общо и в историята, и в литературата. Не зная български език и се страхувам, че мъчно ще мога да го усвоя. Но ми се струва, че руските писатели се отличават от западноевропейските с по-голям интерес към интернационалните и хуманистичните проблеми, а българските писатели са твърде близки до руските. Има и една особеност, свойствена само на българските писатели. Доколкото зная, всеки значителен български писател е бил едновременно и участник в националноосвободителното движение. И ми се иска да се взра и задълбоча в изследването на тази закономерност, защото руската литература също е свързана с освободителното движение. Искан ми се да вникна и в някои особености на българската литературна критика. Но трябва да си призная, че от моите контакти с колеги по перо от Вашата страна засега не можах да усвоя български език. . .

— Но нали има време? Щом като има желание. . .

— Лев Толстой е изучил древноеврейски език на 70-годишна възраст. Така че имам известни надежди да постигна нещо в областта на българския език поне в такава степен, че да мога да чета класическа и съвременна литература и критика.

— В такъв случай не ми остава нищо друго, освен да Ви пожелаая да бъдете не само изследовател на Лев Николаевич Толстой, но и негов последовател!

— Благодаря, ще се постарая непременно!

(Владимир Огнев за съвременния литературен процес)

Името на известния съветски критик Владимир Огнев привлича вниманието не само от страниците на сп. „Юность“, където той завежда отдел „Критика“, но и от всички авторитетни литературни трибуни. Роден през 1923 г. в Полтава, той е участник във Великата отечествена война и носи още в себе си последствия от неизлекувани рани. Започнал е да печата през 1949 г., а през 1950 завършва литературния институт „М. Горки“ и се ориентира главно към проблемите на съвременната поезия. Издал е следните критически книги: „Поезия и съвременност“ (1961), „Книга за стиховете“ (1963), „Расул Гамзатов“ (1964), „Пред картата на поезията“ (1968), „Формирането на таланта“ (1972) и др. Статиите му се отличават с ерудиция и вкус, с темперамент и отстояване на критически гледища. Неслучайно в една енциклопедия, след като се привеждат библиографски данни за него, се отделя специално изречение: „Някои статии на Огнев са предизвиквали дискусии в печата.“ По-добра характеристика за един критик едва ли може да се изрече.

Владимир Огнев с еднакъв успех работи и в областта на есеистичната проза. Една негова книга за юноши („Зелено, червено, зелено“) вече бе поднесена в български превод от издателството на НС на ОФ, друга („Легенда за Монтвил или Паметник на неизвестния поет“) от издателство „Народна култура“. Огнев проявява интерес и към развитието на социалистическите литератури. През 1975 г. излязоха „Югославски дневник“ (пътепис с много диалози) и „Пет тетрадки“ — впечатлението от срещите на автора с литературите на съвременна Полша, Чехословакия, България, Унгария и Югославия.

Имал съм възможност много пъти да се срещам с него у нас или у тях, посещавал съм го в служебния му кабинет, слушал съм го да се изказва в Съюза на съветските писатели, където оглавява комисията по връзки със социалистическите страни. Винаги ми е правил впечатление със солидната си ерудиция и широкия диапазон на интересите си (освен литературата привлича го и киното, писал е сценарии на документални филми; много сили и внимание е отделил и на националните литератури в СССР — литовска, грузинска, азербайджанска, кабардино-балкарска и др.). Но най-вече ме е поразявало неговото критическо прозрение. Питал съм се: как така не остаряват критическите му преценки, макар да са изречени в полемични престрелки и да се отнасят за оспорвани явления? В книгите му съм прочел много интересни характеристики на съвременни съветски поети, потвърдени напълно в последвалото развитие. Чета ги и питам автора, как гледа сега на същите поети, на онова, което е писал за тях по-рано.

— Когато критикът не се излъже, наричат преценките му прогнози. А когато не стане онова, като той е предсказал, обявяват го за погрешно и го подлагат на критика. Аз мисля, че критикът има право на хипотеза. А единствено животът може да я потвърди или отхвърли. Аз не мога да кажа дали съм бил прав или не, но бях един от първите, които подкрепиха това поколение. Припомням си голямата литературна вечер на стадион „Лужники“, която председателствавах. Тогава мнозина бяха учудени, като нарекох Вознесенски голям поет. На него гледах все още като на момчурляк, а Евтушенко минаваше просто за объркано момче. Сега у никого не предизвиква съмнение фактът не само у нас, но и в цял свят, че онези, които нахлуха в средата на 50-те години (главно Вознесенски, Ахмадулина, Евтушенко), бяха качествено нови съветски поети. Колкото и да е парадоксално, те от своя страна помогнаха на мнозина от старите майстори да се извият по-добре. Беше замълчал Леонид Мартинов, за дълги години беше се отдал само на преводи Николай Заболоcki, неравномерно бе развитието и на някои представители на средното военно поколение, като Борис Слуцкий. Младост-

то тогавашно поколение сякаш разбуди и възбуди по-старите. Между тях не е имало никаква борба на поколения, а всички те вкупом започнаха новия етап в развитието на съветската поезия. И го продължават и досега заедно.

— Продължава ли същият поетичен „възрив“? Или вече се чувства известен отлив на читателите от „естрадната“ поезия?

— Времето се мени, изменя се читателят, мени се и обстановката. Във времето, когато се появиха Евтушенко и Вознесенски, самата обществена атмосфера им спомогна да излязат на трибуните, осъществи се така нареченият „поетичен бум“. Поезията стана разговорна, удобна за произнасяне, върна се към традициите на Маяковски, към трибунната му интонация. . . . Сега настъпи друг период. Някои читатели са разочаровани: струва им се, че и Евтушенко, и Вознесенски пишат по-лошо и нямат предишния успех. В същност те си пишат пак добре, усвояват новото качество на поезията, но се появиха нови изисквания у читателите. На тези изисквания сега отговаря възвръщането на поетите към старата руска класика, към философската лирика. Неслучайно е засилено интелектуалното начало у представителите на следващото ги съвсем близко по възраст поколение — имам пред вид ленинградския поет Александър Кушнер или отличните поети от републиките: Отар Чиладзе в Грузия, Ю. Марцинкявичус в Литва, Марис Чаклайс в Латвия или безвременно загиналия при автомобилна катастрофа арменски поет Парвуйр Севак, или Иван Драч в Украйна, известен и в България, или Олжас Сулейменов, също познат у нас. . . . Преди всичко това е богата кохорта от таланти. За съжаление в последните години — тук няма пряка зависимост и е трудно да се каже защо и как така — не се явиха таланти, които да бъдат равни с тези индивидуалности. Общата култура на стиха нарасна, но сред по-младите не се забелязват ярко изявиени дарования със смели търсения. Изглежда, това е всеобщ процес. Казват, че навсякъде е трудно да се наброят поети, по-млади от 40 години.

— Вие казахте, че всичко се изменя — времето, читателят, поетите. А изменя ли се критиката? И какво е Вашето мнение за съвременното състояние на съветската литературна критика? Какво ново виждате в нея?

— Радва ме протичащият в нея противоречив процес. В критиката се наблюдават ярки дарования именно сред младото поколение, техният брой е внушителен. Те невинно владеят ясна методология, често грешат, критикуват ги, но те излизат с лични и категорични мнения и пишат много добре! Мога да назова Лев Анишин — един своеобразен критик, Ала Марченко, който написа хубава книга за поетиката на Есенин, и някои други. А що се отнася до общите изменения в критиката, мисля, че те се забелязват добре. Струва ми се, че у нас окончателно се компрометира догматичната критика и ако отделни нейни представители все още се проявяват тук-там, те в никакъв случай не могат да разчитат на успех, нито пък могат да претендират за авторитарност и авторитетност. А ако говорим сериозно, можем да забележим победата на историзма и още — съединяване на научния анализ, на аналитичния подход с художествения. И затова ми се струва съвсем закономерно примирението на такива двама гиганти в нашата критика, съвършено различни по методологичен подход, като Виктор Шкловски и Михаил Бахтин (малко преди смъртта му). Това бе примирение не само между две ярки личности, но и между два подхода към литературата — структурно-аналитичния (у Шкловски) и историко-социологичния (у Бахтин). Струва ми се, че е настъпило времето на синтеза.

— Това се усеща дори в езика на критиците.

— Да, би било наистина интересно да се съпостави техният език. През 50-те години критиката приличаше на лека кавалерия — чуваше се звън от подкови, фразата бе рязка, ефективна и оголена, сега е по-спокойна и улегнала, натежала. Сега читателят се интересува от красотата на мисълта, а не от гръмката фраза.

Но високо се цени, както и преди, талантът. И ми допада лично като ценител, че и в българския печат се води непримирима борба със сивия поток, с посредствеността и безличието. И у вас са изпочупени много копия в тази борба. Главната статия по този въпрос обаче принадлежи не на критик, а на поет — на Александър Твардовски, един от нашите най-големи и най-взискателни поети.

— Мисля, че в областта на уеднаквяване на критериите и повишаване на взискателността можем да осъществим на дело повика за качество и ефективност — основния лозунг на нашите петилетки. В тази насока нашата духовна интеграция може още повече да се задълбочава и разширява.

В потвърждение на тези думи Владимир Огнев ми съобщава, че предстояща негова задача е съставителството на общ сборник със статии на съветски и български литературни критици. В редколегията влизат Л. Новиченко, В. Огнев и А. Теракопян от СССР и Ив. Цветков, Е. Каранфилов и С. Султанов. Този факт показва, че заниманията на критика над проблеми от българската литература ще продължат все така интензивно и занапред.

4. С МИСЪЛ ЗА ГЕРОЯ НА НАШЕТО ВРЕМЕ

(Николай Анастасиев за литературните разговори и дискусии)

Николай Анастасиев принадлежи към новото поколение съветски литературоведи. Но докато за връстниците му е характерна тясна специализация и съсредоточаване не само в една определена литература, но дори и в определена епоха и автор, то за него може да се каже, че се отличава с несъмнено по-широки естетически интереси. Ерудираността му в областта на съвременната американска литература не буди съмнение. Той е автор на множество статии за западни писатели, а през миналата година излезе и книгата му „Фолкнер“ — едно солидно изследване на сложното за обяснение и противоречиво творчество на американския писател, което все повече и повече привлича вниманието на критиката. От смъртта му през 1962 г. досега са излезли 26 книги на английски език за него и 4 на руски: от В. Костяков (1969), Ю. Палиевская (1970), Б. Грибанов (1976) и Н. Анастасиев (1976).

Същевременно Николай Анастасиев завежда отдел „Руска и съветска литература“ в популярното и у нас списание „Вопросы литературы“. Така че всекидневното му е заето и с непрекъснати занимания на най-актуални теми. Имал съм възможност много пъти да беседвам с него у нас или у тях, в Москва или във Варна, официално или в дружеска среда. Винаги съм оставал с приятни впечатления от рядкото умение, с което той съчетава неотстъпчивостта на своите възрения с толерантността по отношение на чуждото мнение. Мисля си, че без такава диалектика не би могъл да се занимаваш със съвременна западна литература — или би подвел под една мярка всичко в нея, или би разтворил собствената си методология в отблъскващ еklektизъм.

От Николай Анастасиев съм се информирал какво ново и интересно предстои да излезе във „Вопросы литературы“, а също и над какво работят някои от неговите колеги. С това и започвам разговора при поредната ни среща — помолвам го да ме въведе в кръга на проблематиката, която стои в центъра на съветското литературознание напоследък.

— Преди 3—4 години критиката някак си повече се занимаваше със себе си, с определението на своите задачи, на ролята си в обществения живот и в литературата. Може би това бе естествено след появяването на Постановлението на ЦК на КПСС за литературно-художествената критика. Но сега, без да прекъсва напълно тази работа, тя същевременно се зае и с разработката на някои конкретни литературни проблеми. В центъра на вниманието застана изследване на въздей-

ствието на научно-техническата революция (НТР) върху общественото и личното съзнание. Критиката, както знаем, се занимава не само с литературата, но и със самия живот; това оправдава нейното самостоятелно съществуване.

— Кои конкретни прояви по-специално имате пред вид?

— Провеждат се различни дискусии и разговори в новото списание „Литературно обозрение“, в сп. „Дружба народов“, у нас, във „Вопросы литературы“, твърде често се появяват диалози и в „Литературная газета“ по този въпрос.

— В какво се изразява същината на спора?

— Споровете и разговорите се водят за героя на нашето време, което може би не съвсем точно се нарича време на НТР. В тези дискусии и у писателите, и у критиците се появи известна склонност към фетишизиране на влиянието на НТР върху духовния живот на човека. От друга страна, не се дооценяват отрицателните елементи, които носи със себе си това влияние, подценяват се трудностите и конфликтите, с които човек се сблъсква в царството на машините. Естествено и неизбежно е НТР да носи не само положителни черти (те са очевидни за всички), но и някои крайности и опасности. Не напразно сега навсякъде се говори за необходимост от опазване на природната среда и т. н. Това е само едната страна на проблема. Знаем, че НТР съдейства за бързите изменения не само в техниката, а и в областта на човешкото съзнание, в бита и всекидневието на човека, но все пак той си остава човек с присъщи му душевни и емоционални качества, не се превръща в робот, в придатък на механизмите. Спомням си как един наш писател, в миналото прославен летец-изпитател и герой на СССР, се учудваше на едно събрание колко малко се е променил човекът от епохата на римските цезари до наши дни. Разбира се, тук има известно преувеличение, сигурно и авторът на това изявление не го приема съвсем сериозно, но все пак в него се съдържа и един разумен призив: зад мощните и всичко можещи машини, зад прекрасните апарати, устремили се успешно към света на звездите, ние трябва да виждаме човека, който така или иначе живее на земята, проблемите му са съвсем земни и понякога един човешки живот не стига, за да бъдат те разрешени.

— Как се разглеждат всички тези проблеми — в критически или в чисто социологически план?

— Те се разглеждат, така да се каже, на границата на тези аспекти. Критиката все по-активно се намесва в живота. Това несъмнено характеризира съвременния процес. Социологията помага, но проблемите на НТР се появяват не вече в социологически абстракции, а и в конкретни литературни произведения, носят се и се изразяват от конкретни белетристични герои и драматургически лица.

— А на мене ми се струва, че изкуството няма пряко отношение към въпроса за опазване на природната среда, да речем, но то има съвсем непосредствено отношение към въпроса за опазване на обществената среда от замърсяване.

— Съгласен съм, само ще добавя, че литературата преди всичко има непосредствено отношение към човека, а чрез него и към всяка негова среда.

— В такъв случай произведенията, посветени на НТР, повдигат въпроси от сферата на нравствеността, морала, етиката?

— Точно така!

— Около кои книги от последно време се съсредоточиха най-интересните разговори?

— Освен драматургията (инж. Чешков от „Чужд човек“ на Игнатий Дворецки и бригадира Потапов от „Заседание на парткома“ на Александър Гелман) ще посоча две книги проза: „През август 1944-та година“ на Иван Богомолов и „Живей и помни“ на Валентин Распутин (и двете преведени на български език). Както показва и заглавието, Богомолов пише за последния период от войната. Книгата му е изградена като детективска, но същевременно в нея на документална основа се проявяват интересни характеристики на силни и разнообразни хора. Показани

са и конфликти от такъв род, каквито са недостъпни на криминално-детективския жанр. Но макар да е изградена като документално повествование, тази книга не е просто репортаж или очерк за определено събитие.

— В нея се появяват и исторически фигури от онова време.

— Да, и повествованието постоянно се прекъсва от циркуляри и документи, които създават усещане за пълна автентичност. Когато четеш тези писма и заповеди, не можеш да разбереш: какво е това — истински архивни материали или твърде тънка и ловка тяхна стилизация? Мисля, че всички тези документи са измислени от автора. Но главното не е в това. Той просто е взел твърде нашумялата сега документална форма, като ѝ е придал органически съответстващо ѝ звучене. Твърде ефектно е съчетал документалистиката с напрегнатото действие. Повестта на Распутин има съвсем друг характер. Тя също е посветена на войната, макар за разлика от Богомолков авторът да не я познава лично (само детството му е преминало във военните години). По съдържание това е книга с трагична развръзка. В нея са поставени извънредно остри проблеми: един човек дезертира от своя част. Повестта е написана извънредно талантливо. Около нея се разгърнаха спорове, но талантът на младия автор не буди съмнение у никого. Самата колизия предизвиква различни мнения и дискусии. За мен лично „Живей и помни“ е най-добрата руска повест, явила се през последно време.

— Какво друго привлича вниманието на критиците? Какви други проблеми възникват?

— Пак само бегло ще се докоснем до тях. Нашата критика следи отблизо и внимателно процесите в съветската литература, но тя се интересува и от сходните явления в братските литератури от социалистическите страни. Това внимание се проявява в най-различни форми. Провеждат се симпозиуми на учени от нашите страни, издават се съвместно написани трудове и пр. Тази работа се води отдавна. Сега обаче учените — литературоведи и критици — проявяват комплексен подход към художествените явления. Без да се забравя или подценява спецификата на литературата на всяка страна, се търси и общото, и сходното в пътищата на културното развитие, показва се какво въздействие оказва литературата на нашето социалистическо съдружество върху световния културен опит. Ще се позова на практиката на сп. „Вопросы литературы“, макар че това е само част от картината на общото ни литературознание. През последните шест години всеки последен (дванадесети) номер на списанието посвещаваме на една от литературите на братските страни. Преди няколко години намери добър отзвук у нас книгата, посветена на българската литература, където бе представена прозата, поезията, драматургията и критиката, със статии излязоха видни български писатели и критици, а също и съветски литературоведи. Тази идея намери дълбоко потвърждение и в книгите, посветени на литературите на ГДР, Монголия, Унгария и Полша, а целият 12-и брой от миналата година бе посветен на международната среща на писателите в София.

— Тези книжки изразяват общата тенденция към интеграция на нашите култури.

— Естествено, ние не забравяме, че всеки народ и всяка литература обогатява световния художествен опит със свои духовни ценности. Собствено само върху такава основа може да се изгражда истинска интеграция. Литературата ни помага да се опознаем по-добре взаимно. А цел на критиката е да разкрие какво ново, самобитно и оригинално внасят нашите литератури, които вървят по пътя на общото социалистическо развитие.

— Николай Аркадиевич, Вие сте били много пъти у нас. Бихте ли споделили накратко какви са впечатленията Ви от България?

— О, това не може да се каже с няколко думи! Наистина аз съм бил неведнъж в България и винаги с огромно удоволствие се срещам със своите колеги. И ако

трябва да формулирам сбито основното си впечатление, бих казал: никога не би ми омръзнало да идвам в България! Винаги тръгвам за у вас с прекрасно настроение! И това е естествено, защото никога не може да омръзне човешката топлинка, радушието, близостта на мислите и чувствата. А всичко това особено зримо усещам именно в България. Там се чувствавам като у дома си.

5. ИНТЕРЕС КЪМ САМОБИТНОТО

(Световният литературен процес през погледа на Алексей Зверев)

Днес, когато годишно се превеждат стотици книги от чужди автори, а киното, театрът, телевизията, радиото, вестниците, списанията и издателствата ни засипват всекидневно с произведения на творци от цял свят, когато се сблъскваме с извънредно много проблеми на западното изкуство, ние винаги търсим да изградим у себе си сигурен и точен критерий, който безпогрешно да ни ориентира в многообразието на западното изкуство, в неговите противоречиви явления, да разграничи в тях ценното от случайното, значителното от претенциозното. В тази област извънредно много ни помага съветската естетика и критика. Неведнъж съм търсил упование и потвърждение на свои мисли, оценки и съмнения в статиите на един от най-добрите познавачи на съвременната световна литература — съветският критик Алексей Зверев. И с него съм се срещал с повод и без повод у тях и у нас и от многобройните беседи ще подбера само някои негови разсъждения, които ми се струват интересни и за нас днес. Когато му съобщавам приблизителните въпроси за поредния ни разговор, той бърза да направи любимата си уговорка:

— Най-напред искам да кажа, че самото понятие „съвременна чужда (или световна) литература“ сега е изпълнено с ново съдържание. По-рано по традиция под това обозначение се разбираха предимно западноевропейските (френска, немска, английска и италианска) литератури и северноамериканската. А през последните години с най-голяма популярност и признание сред читатели и критика се ползват книги, написани не в тези страни и не на техните езици. Статистиките сочат засиления интерес към книгите на южноамерикански, японски, и африкански писатели. Ако трябва да си припомним едно от най-значителните събития напоследък, ползващо се с необикновена популярност, бих посочил преди всичко откриването на колумбийския писател Габриел Гарсиа Маркес, чийто роман „Сто години самота“ (преведен и на български) се наложи категорично и стана „бестселер № 1“ не само у нас. Това е ярка и необичайна книга, представяща ни един съвсем друг свят — Латинска Америка, в която действителността е твърде динамична, развива се стремително, революционизира се и изтъква такива значителни творчески личности като Маркес, Хулио Кортасар, Мигел Астуриас, Карлос Фуентес и др.

— Имате ли лични впечатления как се посрещат книгите на тези автори в СССР?

— Често ми се случва да се срещам с разни читатели. Неотдавна бях в Дубна, имах беседа с младата техническа интелигенция, предимно физици. Много ми беше приятно, че те ми задаваха въпроси не само за литературата на Западна Европа (нещо естествено) и за американската литература (те я следят, познават я добре), но ме питаха например и за Кобо Абе — японски писател, ползващ се с необикновена популярност у нас. Питаха ме и за някои известни африкански писатели, например за нигериеца Воле Шойинка, чиито книги също се приемат много добре от нашите читатели. Тези изменения на литературната карта на света стават буквално пред нашите очи. Така че днес нито един сериозен литературовед не би могъл да претендира, че се занимава със световна

литература, ако вижда само западноевропейските литератури и литературата на САЩ. Преди 10—15 години книги, написани в Латинска Америка, Азия и Африка, не се ползуваха с успех, просто нямаша читатели у нас. А сега положението коренно е променено.

— Как да си обясним този факт?

— Постепенно се запълва литературната карта на света. Появяват се на историческата сцена нови народи, появяват се и нови култури. И все повече се налагат страните от „Третия свят“. Дори може да се каже, че сега целият интерес към чуждата литература в голяма степен се определя от състоянието в развиващите се страни. Тези литератури се оказват твърде богати на творчески индивидуалности, извънредно разнообразни и самобитни. И това не е само наше мнение. Така мисли например и крупният френски критик Роже Каофя. Той смята, че романът в Европа вече се е изчерпал — имало е Балзак, Зола, Дикенс, Томас Ман, Ромен Ролан, а днес истински, действен, жив, творчески роман според него има само в Латинска Америка. Можем и да поспорим, но несъмнено в развиващите се страни съществува съвършено непозната нам, неизползувана и неизчерпана митология, има богат фолклор, динамична действителност с маса противоречия и конфликти, които просто щедро предлагат сюжети. Ярки контрасти — и социални, и в областта на материалната култура. Да речем, град Бразилия, новата столица на страната, построен от модерни архитекти, и редом до него — съвършено първобитни условия, в които живеят милиони маси, почти извън съвременната цивилизация. Невероятни контрасти! Невероятно богати на събития страни, с нетрайна политическа конюнктура, с непрекъснати изменения и взривове, с революционен тътен. Такива периоди винаги пораждат голямо изкуство. Така че развитието на латиноамериканския роман е закономерно явление. И у нашите читатели вече не са останали никакви предубеждения към литературата на Третия свят.

— Струва ми се, че има още една причина. Защо по-рано нямаше интерес към тези литератури? Мисля, че тогава ни се подбиха и предлагаша от „Третия свят“ главно такива произведения, в които авторите гледаха на живота в своите страни с очите на европейци. Всичко останало се смяташе, че не може да бъде разбрано у нас. Затова се поощряваше повсеместната европеизация на литературите в тези страни. Те се превеждаха не от оригинала, а чрез посредничеството на западните езици. А сега, обратно, цени се националното, самобитното, неприличащото на нашето, дори регионалното. И се оказва, че литературите, които ние наричаме „нови“, имат хилядолетна история.

— Литературите на „Третия свят“, както и литературата на Япония се отличават с ярки национални краски. Благодарение на това те внасят нов и значителен принос в съкровищницата на световната художествена култура. И не е възможно да се изследват тези литератури, ако не се познават историята и митологията на тези страни, от които е откърмена литературата. Така се извършва мощен процес на опознаване и по-добро взаимно разбиране.

— А какво бихме могли да кажем по отношение на познатите и близките ни чуждестранни литератури?

— Интересът към новите полета в литературната карта не означава, че сме скъсали напълно с традиционната литература на Европа и САЩ. Ние се стараем да я представим по-широко, особено сега, след съвещанието в Хелзинки, което откри нови перспективи и нови примамливи възможности за културно общуване и сближение между народите. Без да отстъпваме нито за миг от своите критерии и принципи, ние се стараем възможно най-пълно да представяме всичко истински хуманистично, напредничаво и значително, което се съдържа в художествената култура на света. Интересува ни извънредно много и световното културно наследство. У нас излиза библиотека „Всемирна литература“, замислена в 200 тома, в която ще бъде представено художественото богатство на всички народи и конти-

ненти. Тази библиотека се осъществява по идея на Максим Горки от времето на Гражданската война. Още тогава, когато не е имало хартия и страната е изпитвала остра криза за най-насъщното, е бил разработен планът за представяне на литературните съкровища на човечеството. Ето как работническо-селската държава се е грижила културата да стане достойна на масите.

— В тази библиотека е представена и българската литература.

— Издаден е един разкошен том на Иван Вазов и доколкото зная, ще има и един том за съвременната българска литература.

— Алексей Матвеевич, бих искал да Ви запитам като специалист, който работи в Института за световна литература, как виждате мястото на българската литература върху фона на световния литературен процес?

— Това е труден въпрос за мен, боя се, че мога да бъда необективен, тъй като обичам много България, бил съм у вас пет пъти. . .

— Тази „необективност“ особено ни допада!

— Чудесно тогава! Аз обичам българската литература и намирам, че тя е извънредно интересна. Особено ме привлича съвременната литература. Тя се представлява от писатели, които през последните години си завоюваха твърде широк авторитет у нас. Сега чрез изкуството ние отново опознаваме България, която знаехме и по-рано, но не така добре. Бих посочил, че у нас се ползват с голяма популярност произведенията на такива писатели като Емилиян Станев, Димитър Димов (съчиненията му излизат в четири тома), Димитър Талев, от помладото поколение Йордан Радичков и Николай Хайтов или поезията на Атанас Далчев, която излезе наскоро на руски език. Съвременната социалистическа литература на България съдържа множество проблеми, които са ни близки. Нас ни обединяват едни и същи радости и трудности, грижи и достижения и затова между нашите литератури съществува такава вътрешна, органична връзка. Силно впечатление ми прави със своята самобитност и българското изобразително изкуство. Чрез оригиналното творчество на най-крупните български художници може да се проникне дълбоко в душата на българския народ, в неговия национален характер. Просто забележително е, че въпреки петвековното робство българският народ не е загубил своята самобитност. Тя се проявява, да речем, у Златю Бояджиев (много обичам този забележителен художник, удивително слънчев и удивително български) или у Цанко Лавренов, който също не прилича на никого. Като литературовед аз дори имам намерение да навляза в българската литература, до такава степен тя ме е запленила.

— Значи българската литература влиза във Вашите творчески планове?

— Може би не в най-близките, но в перспективните — влиза. Вече мога да кажа, че имам известни съприкосновения — излезе сборник млади български писатели с мой предговор. Като критик и сътрудник в печата все по-отблизо ще следя българската литература и ще пиша за книги и автори, но като литературовед, мисля, че ми е още рано да я проучвам и изследвам, тъй като имам друга специалност и друга подготовка. У нас има специалисти-българисти, които са посветили живота си на тези проблеми. А аз като любител, като човек, силно свързан и привързан към тази страна, към нейната литература, възнамерявам да й посветя сили, време и внимание.

— Чак сега си обяснявам защо в нашия Литературен институт в София някой ми каза, че сме открили още един добър българист — Алексей Зверев.

— Много съм ми благодарен, ако мислят така за мен.

— В такъв случай можем да преминем направо на български?

— Следния път?

— Тогава ми позволете да Ви пожелаая искрено същите успехи на новото поприще, които вече имате на старото. Ще очакваме с интерес Вашите публикации.